

**„Digitalizacja zbiorów kartograficznych Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego
w Londynie” – sprawozdanie**

Zadanie publiczne w zakresie opieki nad Polonią i Polakami za granicą w 2017 r. pn. „Digitalizacja zbiorów kartograficznych Instytutu i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie” współfinansowane było ze środków Kancelarii Senatu RP. Zadanie realizowane było przez Fundację Rozwoju KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II oraz Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w okresie od 3 lipca 2017 r. do 30 listopada 2017 r.

Główne prace związane z realizacją projektu zostały wykonane podczas pobytu dr Edyty Chomentowskiej, pracownika Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce KUL (dalej OBnGHKwP), w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (dalej IPMS) w dniach od 2 do 30 września 2017 r. (20 dni roboczych). W wyniku konsultacji dr Edyty Chomentowskiej z pracownikami IPMS odpowiedzialnymi za zasób Archiwum, zdecydowano w pierwszej kolejności przystąpić do prac nad zbiorami kartograficznymi, które dotyczyły bezpośrednio okresu wskazanego w projekcie, a mianowicie czasu trwania walk Kampanii 1939 r. Realizację tej części projektu rozpoczęło zapoznanie się dr Chomentowskiej z zespołem archiwalnym, którego część została zaplanowana do digitalizacji. W wyniku rozpoznania ustalono, iż materiały kartograficzne składają się z 26 podzespołów. Z liczby tej, mapy i plany związane z działaniami bojowymi przechowywane są w 17 podzespołach, w skład których wchodzi od kilku do kilkudziesięciu teczek obejmujących materiały archiwalne ułożone chronologicznie. Niezbędne było więc w pierwszej kolejności przejrzanie każdej z nich (zawierającej od jednego do kilkuset dokumentów), by ustalić liczbę, rodzaj oraz stan obiektów kartograficznych przewidzianych do opracowania.

W związku z powyższym, z zespołu A. II wyodrębniono 82 mapy i plany (w tym oleaty), które przedstawiają sytuację bojową w okresie od 1 do 17 września 1939 r. W omawianym zespole jest to całość materiału kartograficznego, który obejmuje działania zbrojne od ataku Niemiec na Polskę w 1939 r. Prace przygotowujące objęły również zapoznanie pracownika OBnGHKwP ze sprzętem dostępnym w IPMS przeznaczonym do tego rodzaju zadań. Było to przede wszystkim wdrożenie do obsługi skanera oraz specjalistycznego programu skanującego (wersja angielska), w którym możliwe było przeprowadzenie wstępnych czynności związanych z obróbką wykonanego skanu.

W pracach nad powyższym zbiorem kartograficznym wyodrębnić można dwa najważniejsze poddziałania przewidziane projektem, które były prowadzone równoległe podczas pobytu w Londynie. Pierwszy i zasadniczy

obejmował skanowanie map, drugi polegał na zebraniu informacji na temat danego obiektu w celu dokonania jak najbardziej precyzyjnego opisu bibliograficznego. Z tego powodu trudno jest określić, jaką część czasu przeznaczono dla poszczególnych czynności, jednak uznać można, iż dla opracowania jednego obiektu konieczne było przeznaczenie średnio 2-3 godz. Czas ten obejmował nie tylko samo skanowanie, ale również opracowanie bibliograficzne mapy, identyfikację arkuszy stanowiących podkłady czy czynności wstępne przygotowujące mapy do działań nad nimi.

Przed skanowaniem niezbędne stało się przeprowadzenie szeregu prac przygotowawczych. Już wcześniej opracowane, zgodnie z zasadami archiwistyki, zbiory kartograficzne z zespołu A. II wymagały dalszego, odpowiedniego ich przygotowania do procesu skanowania. Ze względu na ich dużoforimatowe rozmiary (głównie mapy) oraz delikatny stan materiału (rodzaj papieru), na którym zostały utrwalone szkice taktyczne, było to możliwe dopiero tuż przed jego rozpoczęciem właściwej pracy. Niezbędne stało się wygładzanie powierzchni całkowitej arkusza, który pierwotnie jako część dokumentacji poszczególnych teczek zespołu był złożony do formatu A4. Konieczne było także podjęcie podstawowych prac zabezpieczających materiały archiwalne, głównie poprzez podklejenie taśmą japońską drobnych uszkodzeń, będących efektem „upływającego czasu”. Prace te dotyczyły przede wszystkim oleatów sporządzanych na kalce kreślarskiej łatwo ulegającej zniszczeniu.

Skanowanie wykonywano podwójnie w następujących rozdzielczościach: 600 dpi formatu TIFF oraz 200 dpi formatu JPG. Pierwszy z formatów dokonany został w standardowej rozdzielczości przyjętej dla przechowywania zasobów archiwalnych umożliwiającą digitalizację zbiorów poprzez profesjonalne zabezpieczenie i modyfikację stanu zachowania części materiałów archiwalnych przechowywanych w IPMS. Drugi z nich będzie natomiast służyć do opracowania materiału i jego digitalizacji potrzebnego do zamieszczenia plików na stronie internetowej IPMS w celu zaprezentowania ich użytkownikom. Sukcesywne umieszczanie ich *on-line* pozwoli rozwiązać istotny problem dostępu do nich osobom zainteresowanym historią Polski bez względu na adres zamieszkania oraz wyeliminuje negatywne czynniki pojawiające się podczas korzystania z oryginalnych źródeł bezpośrednio w czytelni Archiwum IPMS.

Czas procesu skanowania każdej z map lub oleatów uzależniony był od ich fizycznej wielkości. W zależności od rozmiaru mapy lub planu, każdy z nich skanowany był od 1 do 8 razy w każdym z formatów. Wielokrotność ta konieczna była dla całościowego zeskanowania danej powierzchni mapy. Obejmowała przede wszystkim stronę *recto*, ale i *verso* (w przypadku, gdy ta ostatnia była w jakikolwiek sposób zapisana). W części przypadków zeskanowanie mapy jednorazowo w całości było znacznie utrudnione ze względu na jej rozmiar. Z tego też powodu konieczne było dodatkowo podzielenie danej strony i skanowanie jej w częściach (zazwyczaj dwóch) tak, by według

zasad archiwistycznych, widoczny był brzeg mapy. Taka procedura wydłużała co prawda czas prac przeznaczony na skanowanie, równocześnie jednak zapewniła całościowe zabezpieczenie materiału archiwalnego w formie cyfrowej.

Istotnym uzupełnieniem prac objętych projektem było sporządzanie jak najbardziej pełnego, a tym samym profesjonalnego opisu bibliograficznego poszczególnych map i planów. W tym celu dla każdej z map lub planu sporządzono „metrykę mapy”, która obejmuje szereg informacji podstawowych, jak i dodatkowych, które ułatwiają ich identyfikację, ale także usprawniają korzystanie z nich. Należą do nich przede wszystkim takie dane, jak: sygnatura; numer strony; tytuł mapy/oleatu; skala; rozmiar mapy/oleatu (przed złożeniem i po złożeniu) ustalenie podkładu, na którym został wykonany dany szkic; uwagi dodatkowe; informacje o ewentualnych notatkach i zapisach na marginesach mapy lub na jej odwrocie. Dodatkowo, jeżeli dostępna była wiedza na temat autora lub daty powstania lub czasu, którego dotyczył określony szkic, także je odnotowywano.

Ze względu, iż zbiór map i planów dotyczących bezpośrednio Kampanii 1939 r. obejmuje około 80 map, a zasób zespołu A II, do którego one należą, około 200 dokumentów kartograficznych, po wspólnych uzgodnieniach z pracownikami IPMS zdecydowano, iż pozostałe z nich, zostaną również wstępnie opracowane. Zestawienie zasobu kartograficznego od 1 stycznia do 31 sierpnia 1939 r. objęło podanie sygnatury dokumentu kartograficznego oraz jego tytułu. W ten sposób opisano około 110 map, planów i oleatów. Dzięki takiemu rozszerzeniu prac, możliwe stało się ustalenie faktycznej liczby wszystkich map i planów znajdujących się w omawianym zespole oraz usystematyzowanie wiedzy o nich. Podjęcie niniejszej decyzji pozwoliło, pomimo ograniczonego czasu, jaki mógł być na to przeznaczony, wykorzystać doświadczenie osoby katalogującej, a przez to wnieść istotny przyczynek do usprawnienia w przyszłości prac nad zbiorami kartograficznymi bezpośrednio poprzedzającymi działania zbrojne od 1 września 1939 r.

Kolejny etap prac przewidzianych harmonogramem zadania objął skanowanie i digitalizację najstarszych map przechowywanych w IPMS. Ze względu na ustaloną wraz z pracownikami IPMS chronologię prac i ich hierarchię, zdecydowano o wyborze z kilkuset map piętnastu jednostek archiwalnych, które odzwierciedlają zasób XVIII i XIX w. map będących w posiadaniu IPMS.

dr Edyta Chomentowska

Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Projekt współfinansowany przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej